

De Gierzwaluw de boom in?

In de zomer van 2020 trok een klein artikel mijn aandacht. Een Hilversumse vogelaar meldde broedende Gierzwaluwen in een Grove Den in zijn tuin. Nadat een koppel Grote Bonte Specht klaar was met broeden, namen de Gierzwaluwen de nestholte in. Een bijzonder fenomeen, want voor zover men wist was dit de eerste melding in Nederland van Gierzwaluwen die in een boom broedden. Bij ons is de Gierzwaluw een uitgesproken stadsvogel, die zich heeft aangepast aan de bewoonde omgeving en genoeg uitsluitend in gebouwen nestelt. We helpen deze projectsoort met het plaatsen van speciale nestkasten. De Gierzwaluw wil in een volledig gesloten holte wonen, die maar door een kleine opening met de buitenwereld verbonden is. Een plek die niet bereikbaar is voor roofdieren. We vinden dit alles vanzelfsprekend, maar heb je er eens bij stil gestaan waar Gierzwaluwen woonden toen de mens nog niet overal gebouwen overal neerplante?

De oorspronkelijke en natuurlijke nestplaatsen zijn enerzijds holten in rotskliffen, zoals bekend uit de bergachtige gebieden in Europa. In Duitsland zijn zo'n locaties o.a. het Elbsandsteingebirge, Thüringerwald en Steilküste Rügen. Gierzwaluwen zouden pas sedert de middeleeuwen de mens gevolgd zijn, met een geleidelijke overgang van een nestplaats in een rots naar een nestplaats in een kasteel of toren.

Gierzwaluwen broeden anderzijds ook in natuurlijke boomholten zoals bijvoorbeeld in oude bossen (vooral) in Oost-Europa en Scandinavië. Opvallend is dat deze grote kolonies boombroedende Gierzwaluwen geen gebruik maken van door de mens bezette gebouwen. De 'Baumsegler-hypothese' stelt dat boombroedende Gierzwaluwen zich anders ontwikkeld hebben dan de gebouwen bewonende soortgenoten, die afstammen van rotsbewoners.

Grote kolonies boombroedende Gierzwaluwen zijn er vandaag de dag nog steeds. Rond Irkoetsk in Rusland wonen ze in hoge bomen aan de bosranden (I. Felelov). In Slovaakse broeden ze graag in oude eiken in de bossen (J. Kalavsky). Ook de Tsjechische vogelatlas vermeldt dat gierzwaluwen broeden in oude eikenbomen. In Finse bossen zijn ook broedgevallen in oude naaldbomen gemeld (D. Lack en J. Koskimis). In het Białowieża Woud in Polen zijn 600 broedgevallen bekend.

Over Duitsland verspreid zijn er een tiental plaatsen waar jaarlijks boombroedende Gierzwaluwen worden waargenomen, o.a. in Spessart, het Stechlingseegebied en Naturpark Schlaubertal. In het Nationalpark Harz (Bode- en Selketal) bevindt zich de grootste boombroedende gierzwaluwenkolonie van Duitsland. In verschillende deelstaten wordt de Gierzwaluw zelfs als te beschermen indicatorsoort voor bossen aangemerkt (LfUG & FÖA 1997, BLWF 2007, LUNG-MV 2011). Studies gaven als resultaat dat boombroedende Gierzwaluwen vooral wonen in holtes met een diameter > 18 cm met een kleine ingang van 4 à 5 cm. Drie vierde van de nestholtes bevond zich op een hoogte van 15 m of meer. Opvallend is dat er vooral gebruik gemaakt wordt van spechtenholten in bomen ouder dan 120 jaar, het meest in eiken, soms beuk of dennen. Een voorbeeld: in Spessart zijn dit eiken van meer dan

350 jaar oud. In de streek van Brandenburg wordt de Gierzwaluw zelfs 'Baumschwalbe' genoemd, 'boomzwaluw' dus, wat nog eens de relatie tot de lokaal boombroedende Gierzwaluwen benadrukt. Op het eiland Corsica hebben tijdens de periode 1998-2019 in 10 verschillende bosgebieden 47 tot 80 koppels Gierzwaluw boomholten benut als broedplaats. Telcijfers over een langere periode duiden aan dat de grote populaties boombroedende Gierzwaluwen op de meeste zonet vermelde locaties dalend zijn. Meestal gaat het om gebieden waar weinig menselijke bebouwing is.

Daarnaast zijn er nog de meldingen van 'enkelingen'. De melding in 2020 van boombroedende Gierzwaluwen in Hilversum is niet uniek. De Spaanse vogelatlas en deze van het Duitse Noordrijn-Westfalen geeft aan dat ze kunnen broeden in door spechten gemaakte holen. In Duitsland was in 2019 en 2020 in Hohenstein-Ernstthal een broedgeval in een kersenboom, evenals in 2008 en 2009 in Brühl een broedgeval in een 80-jarige okkernotenboom. Bij beide meldingen was er een verband met een tekort aan nestgelegenheid in de omgeving. Voor Nordrhein-Westfalen waren dit niet de eerste waarnemingen, eerder was dit op andere plaatsen waargenomen in 1908, 1925, 1948, 1969 en 1992. Zouden de zeldzame boombewonende Gierzwaluwen in bebouwd gebied hun 'oerinstinct' gevolgd hebben?

Om even terug te keren naar de eigen regio: ook bij ons tonen Gierzwaluwen lokaal verschillen qua voorkeur van broedplaats: onder de pannen, in holle ruimtes achter een dakgoot, in ventilatieopeningen, in diverse types gierzwaluwnestkast. Het betekent dat ze flexibel zijn in hun keuze. Die eigenschap moeten ze hebben, anders hadden ze nooit onze gebouwen bezet, maar waren ze bij hun rotten, kliffen en boomholtes gebleven. Het lijkt dat als de favoriete nestplek niet voorhanden is, ze dan een andere zoeken. Zijn er boombewonende Gierzwaluwen in onze regio? Geen idee, maar waarnemingen hierover zijn me niet bekend. Misschien moet je zelf eens oude bomen in de gaten houden?

Bronnen:

- De Gierzwaluw*, R. Daalder
- Birds of the Czech Republic*, J. Kren
- Baumbrütende Mauersegler*, V. Zahner & H. Loy
- Baumbrut Apus apus in Brühl/Rheinland*, W. von Dewitz,
- B. Gießing, M. Kuhn & H-J. Schmaus
- Mauersegler Tachenkalender 2003*
- Baumbrütende Mauersegler – Relikte uralter Waldqualitäten?* E. Günther, M. Hellmann & B. Nicolai
- Die Superhöhle – Mauersegler Apus apus brüten 25 Jahre in einer Baumhöhle*, E. Günther & M. Hellmann
- Common Swifts nesting in mature pine forests in Corsica*, J-C Thibault, T. Armand, G. Beuneux, A. Cibois, J-Y. Courtois, J-F. Seguin
- Die Brutvögel Nordrhein-Westfalens*, C Grüneberg

Patrick Claeys, Koekelare

Foto: De nestholte van een grote bonte specht in een kersenboom in een private tuin werd in 2019 en 2020 bebouwd door gierzwaluwen.

We danken Hr Andreas Kretschel voor de toelating tot het gebruik van deze foto's.

We thank Hr Andreas Kretschel for allowing us to use these photos.